

ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ

(до 30-річчя набору абітурієнтів та 25-річчя першого випуску вчителів географії у
Тернопільському державному педагогічному інституті)

Висвітлено історію розвитку географічної освіти на Тернопільщині. Викладено короткі відомості про перших випускників-географів Тернопільського державного педагогічного інституту та їх діяльність.

Ключові слова: Вища Волинська гімназія, Кременецький державний учительський інститут, Тернопільський державний педагогічний інститут, географічний факультет Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Витоки природничо-географічної освіти на Тернопільщині сягають початку XIX ст. Вони пов'язані з іменами визначних вчених-природодослідників В. Бессера, А. Анджейовського – викладачів знаменитої Вищої Волинської (Кременецької) гімназії, заснованої в 1805 р. на базі колишніх братської школи (1620), Кременецько-Богоявленської колегії (1673) та Єзуїтського колегіуму (друга половина ХУІІІ ст.), яка згодом у 1819 р. була реорганізована в ліцей. Завдяки останньому Кременець став визначним центром освіти і науки на заході Російської імперії [2].

Однак, цілеспрямовану підготовку вчителів біології та географії тут розпочато лише у 1940 р., коли постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 4 березня 1940 р. №316 на колишній ліцейній базі було відкрито Кременецький державний учительський інститут – перший вищий навчальний заклад на Тернопільщині.

Організаторами і першими викладачами природничо-географічного факультету були І.В. Цись – декан факультету, Б.М. Іванов – завідувач кафедри та викладач фізико-географічних дисциплін, Т.С. Ніколаєва – викладач економічної географії. Вони здійснили перший набір і розпочали заняття.

На жаль інтенсивному розвитку інституту перешкодив віроломний напад фашистської Німеччини, почалася тривала і жорстока війна. Викладачі і студенти були мобілізовані до радянської армії. Багато з них загинуло на фронті. Серед них директор інституту І.Г. Вакула та перші декани мовно-літературного та природничо-географічного факультетів Й.В. Важничий і І.В. Цись [1].

Після звільнення м. Кременця в березні 1944 р., учительський інститут відновив свою роботу. Був оголошений прийом студентів на перший курс стаціонарного і заочного відділів на факультеті: фізико-математичний, мовно-літературний, історичний, природничо-географічний та проводилась реєстрація старих

контингентів студентів. З першого жовтня 1944 р. в учительському інституті приступили до занять 268 студентів.

Деканом природничо-географічного факультету і викладачем фізико-географічних дисциплін був П.В. Серветник, економічну географію викладала Т.С. Ніколаєва, яка за викликом повернулася з м. Харкова. Почалось обладнання кабінету геології.

Набір студентів зростав з кожним роком. У 1950 році на стаціонарі вже навчалось 532, а на заочному відділенні інституту – 1340 чоловік. Протягом 1944-1950 рр. в стінах Кременецького державного вчительського інституту підготовлено 1776 вчителів, в т.ч. 927 на заочному відділенні, які працювали в основному в Тернопільській, Рівненській, Чернівецькій та Львівській областях [1].

Таким чином, Кременецький учительський інститут у 1944-1950 рр. допоміг школам західних областей УРСР, зокрема Тернопільщини, у здійсненні загального семирічного навчання і, тим самим, вніс певний вклад у справу дальшого розвитку народної освіти на західноукраїнських землях. Потреба шкіл в учителях У-УП класів в основному була забезпечена, проте педагогів з вищою освітою ще не вистачало. В зв'язку з цим, 4 серпня 1950 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про реорганізацію Кременецького та інших учительських інститутів в педагогічні. Підготовку вчителів географії і біології припинено (останній випуск їх на денному відділенні відбувся у 1951 році, а на заочному – в 1952). Новостворений на базі природничо-географічного факультету учительського інституту природничий факультет розпочав підготовку вчителів біології і хімії, а згодом – біології та основ сільськогосподарського виробництва. Ряд випускників колишнього природничо-географічного факультету продовжили навчання на природничому факультеті, стали біологами, хіміками. Однак переважна більшість випускників природничо-

географічного факультету і після закінчення природничого факультету поряд з біологією і хімією продовжувала викладати в школах географію, вони заклали фундамент географічної освіти в школах Тернопільської і сусідніх областей.

На нашу думку, зміна назви факультету з природничо-географічного на природничий і припинення підготовки вчителів географії у Кременці, була великою помилкою тодішнього керівництва освітою, адже вчителів з вищою освітою з цієї спеціальності ще довго (до кінця 90-х років минулого століття) катастрофічно не вистачало як у Тернопільській, так і в сусідніх областях.

У кінці 60-х та на початку 70-х років ХХ століття у Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях лише 20-30% вчителів географії мали спеціальну освіту. Географію викладали вчителі різних спеціальностей (історики, біологи, математики, навіть вчителі фізичного виховання). В Тернопільській області цей відсоток був найвищий (35%) за рахунок колишніх випускників природничо-географічного факультету Кременецького учительського інституту. Потрібно було аж 30 років, щоби виправити помилку допущену у 1950 р. і відкрити у 1981 р. набір студентів уже в Тернопільський державний педагогічний інститут на спеціальність "Географія і біологія", а у 1990 р. створити окремий географічний факультет, який успішно розвивається.

Після реорганізації Кременецького учительського інституту в 1950 р. і припинення підготовки вчителів географії, центром географічної і геологічної освіти вчителів залишився кабінет геології, який мав відповідну матеріальну базу, що використовувалася для підготовки вчителів біології і хімії, в роботі з вчителями географії міста і області, з учнями шкіл. Ця робота особливо поживалась на початку 60-х років, коли у шкільні програми з географії та біології було внесено ряд суто геологічних питань (природні сполуки різних хімічних елементів в хімії, методи визначення віку гірських порід в географії, основні етапи розвитку органічного світу в курсі загальної біології тощо) на базі геологічного кабінету Кременецького педінституту періодично проводилися семінари вчителів географії району та області, які організував кабінет методики географії обласного Інституту підвищення кваліфікації вчителів, очолюваний І.Г. Проциком [1].

Після перебудовування у 1969 році Кремен-

ецького державного педагогічного інституту у Тернопіль деканат природничого факультету (декан Й.М. Свинко) разом з ректоратом (ректор М.Л. Бригінець) 11 грудня 1970 р. звернулися з листом до Міністерства освіти про дозвіл на відкриття набору на спеціальність "Географія з додатковою спеціальністю біологія". Однак, у зв'язку з відсутністю достатньої кількості приміщень, не дивлячись на ряд наступних звернень до Міністерства освіти та публікацій у періодичній пресі, питання про відкриття набору на цю спеціальність було відкладене на цілих одинадцять років, до завершення будівництва нового навчального корпусу інституту.

Перший набір студентів на спеціальність "Географія і біологія" було здійснено лише у 1981 році. Згідно наказу ректора №99 від 22.08.1981 р. на перший курс денної форми навчання було зараховано 50 абітурієнтів, які успішно склали вступні іспити і пройшли по конкурсу. Після п'ятирічного навчання всі студенти цього набору, які повністю виконали навчальний план та успішно склали державні екзамени згідно наказу ректора №97 від 01.07.1986 р. присвоєно кваліфікацію вчителя географії і біології та видано дипломи встановленого зразка. Причому 7 з них (В.В. Алфер'єва, В.М. Дубенська, М.С. Польна, Л.М. Чернописька, М.Я. Гнатів, О.М. Пилипенко і О.О. Ципко) одержали диплом з відзнакою, а решта – дипломи звичайного зразка.

У 1982 році відкрито кафедру географії, яка згодом стала основою географічного факультету. Завідувачем було обрано кандидата геолого-мінералогічних наук, доцента Й.М. Свинка, його головними завданнями на цьому етапі став підбір кваліфікованих кадрів та створення належної матеріальної бази.

Першими викладачами кафедри географії були кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент Й.М. Свинко (завідувач кафедри), кандидат географічних наук, ст. викладач Р.О. Сливка та асистент О.В. Заставецька. Навчальний процес обслуговувала лаборант Л.Д. Стула. Згодом, по мірі зростання учбового навантаження, на кафедру прибули нові викладачі: у вересні 1982 р. – кандидат географічних наук, доцент Р.Д. Бойко та кандидат геолого-мінералогічних наук, ст. викладач М.Я. Сивий, у 1983 р. – кандидат географічних наук, доцент С.В. Трохимчик, кандидат сільськогосподарських наук Д.І. Ковалишин та асистент Б.І. Заставецький. Однак,

у зв'язку з відсутністю квартири, ст. викладач Р.О. Сливка та доцент С.В. Трохимчик пропрацювали недовго і повернулись у свої міста (Івано-Франківськ та Львів). У вересні 1984 року на кафедру прибули кандидат географічних наук, ст. викладач Т.Ю. Платонова, кандидат педагогічних наук І.Г. Процик, у жовтні 1984 р. обрані за конкурсом асистенти М.В. Потокій, а в січні 1985 р. – З.Т. Думка. За станом на 1 липня 1985 р. кількісний склад викладачів кафедри географії досяг 10 осіб.

Колектив кафедри інтенсивно працював над створенням матеріальної бази: було придбано необхідні прилади й обладнання для лабораторних досліджень, навчально-польових практик, карти, атласи, технічні засоби навчання, закладено географічний майданчик, суттєво поповнено новими зразками геологічний музей, створено спеціалізовані навчальні кабінети геології, загального землезнавства, фізичної географії та економічної і соціальної географії. Вибрано місця і успішно проводилися навчально-польові практики з геології, геоморфології, географії ґрунтів з основами ґрунтознавства, метеорології, ландшафтознавства у різних районах області, а для комплексної практики з фізичної та економічної і соціальної географії (IV курс) розроблено маршрути по Карелії та Кольському півострову.

Розпочато дослідження за госпдоговірною темою з науково-дослідним інститутом земле-

робства і тваринництва західних районів УРСР. При кафедрі успішно працювали студентські наукові гуртки.

Все це дало позитивні результати за рядом показників: поліпшилась дисципліна й успішність студентів, активізувалась наукова діяльність викладачів та студентів, зросла якість дипломних робіт. У 1985 році студентка В.В. Алфер'єва зайняла третє місце на республіканській олімпіаді з географії, а у 1986 – студенти О. Васелина і С. Гунько зайняли відповідно I і II місця на республіканській олімпіаді з географії серед педагогічних інститутів України та I і III місця серед географічних факультетів вишів УРСР.

У липні 1985 року кафедру географії розділено на дві окремі кафедри: фізичної географії та економічної і соціальної географії, які спільно продовжили підготовку вчителів географії і біології, а згодом географії та історії.

За підсумками роботи у 1986 р. кафедра фізичної географії зайняла II місце серед семи кафедр природничого факультету.

В умовах народження і бурхливого розвитку кафедри географії, підбору кваліфікованих кадрів, організації навчального процесу та створення матеріальної бази успішно йшла підготовка перших вчителів географії з вищою освітою у Тернопільському державному педагогічному інституті.

Рис. 1. Група випускників під час зустрічі в педуніверситеті

Через чверть століття випускники першого випуску у вересні 2011 року з'їхались на свою зустріч в стінах рідного уже національного університету, одного з найбільших його факультетів – географічного. Географічний факультет Тернопільського національного – педагогічного університету ім. В. Гнатюка, який виріс з колишньої кафедри географії став одним з провідних географічних факультетів серед вищих педагогічних закладів України. Він має чотири кафедри (фізичної географії, економічної і соціальної географії, географії України і туризму та геоecології і методики викладання екологічних дисциплін) на яких працює шість професорів і докторів наук та 26 кандидатів наук та доцентів. Факультет готує спеціалістів за трьома спеціальностями: “Географія”, “Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування”, “Туризмознавство”. На ньому відкрито магістратуру та аспірантуру. Ряд випускників факультету захистили кандидатські дисертації і успішно працюють викладачами на рідному факультеті та в інших вищих навчальних закладах України. Серед них 2 доктори економічних наук: Б.М. Данилишин (екс-міністр економіки України) та В.Я. Брич (зав. кафедри менеджменту Тернопільського національного економічного університету). Декан факультету кандидат географічних наук, доцент Б.В. Заблоцький і його заступник кандидат географічних наук П.М. Дем'янчук теж є випускниками факультету.

На зустріч прибули 40 осіб і цим засвідчили свою любов до рідного університету, до вчительської професії, до своєї юності і до самих себе.

Приємно відзначити, що майже всі випускники першого випуску залишились вірними обраній професії і працюють на педагогічній ниві в Тернопільській, Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Рівненській, Волинській та Хмельницькій областях. Одна з них (С.І. Дацюк) захистила канди-

датську дисертацію і працює заступником керівника управління освіти в Ханти-Мансійську (РФ). Майже половині з них присвоєно звання “Старший вчитель”, та “Вчитель вищої категорії”. Серед них колишні перші медалісти (В.В. Алфер'єва, М.Є. Польна, Л.М. Чернописька, О.М. Пилипенко) та багато й тих, що отримали дипломи звичайного зразка.

Гуменна Галина Богданівна працює методистом Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти та старшим викладачем Ужгородського національного університету, Відмінник Освіти. Нагороджена нагрудним знаком ім. В. Сухомлинського. Автор регіональних посібників по краєзнавству.

Лис Юрій – зав. кабінетом географії Рівненського обласного інституту післядипломної освіти. Вчитель-методист вищої категорії.

Директорами шкіл працюють Худа Петро Євгенович і Грицак Марія Романівна.

Два випускники (Стульківський Ігор Миколайович і Рихлівський Юрій Михайлович) присвятили себе роботі в органах внутрішніх справ.

Семчишин Дмитро Володимирович – службовець, працює у Зборівській міській раді консультантом.

Четверо випускників (Д.С. Блакита, С.І. Дацюк, Г.В. Єроміна та Л. Урсу) працює за кордоном (в Італії, Канаді, Молдові та Росії).

Всі випускники створили свої сім'ї і виховують по 1-2 дітей. Брик Марія Степанівна і Лизунік Олександра Терентіївна мають по троє дітей, а дехто з випускниць першого випуску (М.С. Брик і М.Р. Грицак) вже мають по одному внукові і стали бабусями.

Ми пишаємось тим, що зусилля, спрямовані на відкриття спеціальності і створення географічного факультету у Тернопільському державному педагогічному інституті не були марними і одержали своє гідне продовження на сучасному рівні.

Література:

1. *Свинко Й.М.* Кафедра географії – основа географічного факультету (до 20-річчя відкриття кафедри географії Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка) / *Й.М.Свинко* // Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2002. – 2(7). – С. 97-106.
2. *Свинко Й.М.* Вища Волинська (Крем'янецька) гімназія та ліцей: розвиток освіти й вивчення природи Волині та Північного Поділля за 1805-1914 роки. / *Й.М.Свинко* // Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль, 2011. -1(29). –С. 3-7.

Резюме:

Йосип Свинко. ОНИ БЫЛИ ПЕРВЫМИ (К 30-ЛЕТИЮ НАБОРА АБИТУРИЕНТОВ И 25-ЛЕТИЕ ПЕРВОГО ВЫПУСКА УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ В ТЕРНОПОЛЬСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ

ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ).

Отражена история развития географического образования на Тернопольщине. Изложены краткие сведения о первых выпускников-географов Тернопольского государственного педагогического институт и их деятельность.

Ключевые слова: Высшая Волынская гимназия, Кременецкий государственный учительский институт, Тернопольский государственный педагогический институт, географический факультет Тернопольского национального педагогического университета им. В. Гнатюка.

Summary:

Yosyp Svyenko. THEY WERE THE FIRST (UP TO 30 YEARS OF APPLICANTS AND A SET OF 25TH ANNIVERSARY OF THE FIRST ISSUE OF GEOGRAPHY TEACHERS IN TERNOPIL STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE).

It covers the history of geographical education in Ternopil. Presents brief information about the first graduates of geographers Ternopil State Pedagogical Institute and its activities.

Keywords: Higher Volyn gymnasium, Kremenets State Teachers' Institute, Ternopil State Pedagogical Institute, Faculty of Geography Ternopil National Pedagogical University. Mr. Hnatiuk.

Рецензент: проф. Царик Л.П.

Надійшла 08.10.2011р.